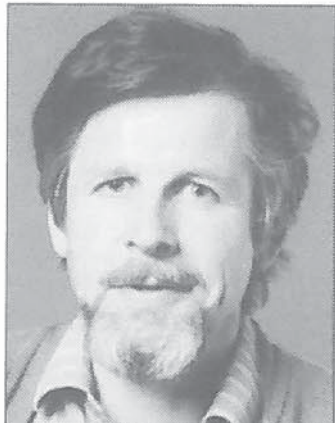

Engelsk i globaliseringens tidsalder

Robert Phillipson

Lektor, Dr.phil. Institut for Sprog og Kultur, Roskilde Universitetscenter.

Udbredelsen af engelsk er snævert forbundet med globaliseringsprocessen inden for økonomi, politik og kultur. Dette rejser nogle vigtige spørgsmål for dem der arbejder med sprog og sprogindlæring. Hvilke konsekvenser vil det have at engelsk i Danmark i stadigt højere grad bliver anvendt i forretningslivet, medierne, på de højere læreanstalter og inden for mange andre områder? Hvilken fremtid har dansk i Bruxelles og Strasbourg efterhånden som Den Europæiske Union breder sig? Indebærer den globale udbredelse af engelsk nødvendigvis en indskrænkning af dansk?

Sådanne spørgsmål er af afgørende betydning for den fremtidige sundhedstilstand i dansk kultur, økonomi og sprog. Men selv om valget af sprog og sprogpolitikker gennemsyrrer europæi-

seringen og globaliseringen, foregår der hverken i videnskabelige eller politiske kredse nogen nævneværdig planlægning eller diskussion af disse ting. Det gælder både i danske og i EU sammenhænge. Der er fælles politikker for landbrug, økonomi, energi og mange andre områder, men næsten ingen inden for sprog. Bortset fra nogle mindre garantier for visse oversættelses- og tolkeydelser i EU's institutioner - baseret på den mytiske antagelse at alle officielle sprog er 'lige' - plus programmer til støtte for fremmedsprogsindlæring, så er EU's sprogpolitik stort set usynlig og reaktiv. Markedskræfter af forretningsmæssig, politisk og militær art bidrager til at styrke det engelske sprogs stilling.

Der er derfor brug for en analyse af hvilke sprogpolitikker, eksplicitte såvel

som implicite, der er gældende, nationalt og overnationalt, og for at udarbejde scenarier for de kommende 5, 10 og 20 år. Dette kan ses som led i en proces der har til formål at sikre at EU fungerer demokratisk, og at de forskellige grupper som EU består af har lige sprogretigheder.

Negative aspekter ved den videnskabelige brug af engelsk

Man kan formentlig roligt sige at danske forskere inden for mange videnskabelige områder nu forventes at være i stand til at skrive deres publikationer på engelsk, deltage i det 'globale' forskningsmiljø og måske endda undervise på engelsk (som mange har måttet gøre på RUC inden for det seneste årti). På grundlag af deres skoleengelsk og efterfølgende '*learning by doing*' har de klaret sig så godt de kunne, og i mange tilfælde ganske udmærket. Det er imidlertid højst usandsynligt at de kan udtrykke sig lige så godt på engelsk som de kan på dansk. Hvad en sådan tosprogethed har af personlige, institutionelle og nationale omkostninger er meget uklart, men de følgende eksempler (citeret fra Phillipson & Skutnabb-Kangas, under udgivelse) dokumenterer i det mindste at den stadigt mere udbredte brug af engelsk i Danmark har en virkning der går dybt.

Det er nu en fast norm inden for nogle videnskabelige områder at man udelukkende skriver på engelsk. Jørn Lund, der er redaktør af Den Store Danske Encyklopædi, har udtalt at nogle videnskabsfolk inden for natur-

videnskab og medicin der bidrager til encyklopædien er så vant til at skrive på engelsk at de har svært ved at formidle deres faglige viden på dansk. Inden for samfundsvidenskab og humaniora er der et stigende pres for at skrive artikler til 'internationale' tidskrifter, hvilket har skabt ængstelse for at kriterierne for kvalitetsbedømmelse er ved at ændre sig - at hvor man får udgivet artikler er vigtigere end hvad man får udgivet, og at dette kan få indflydelse på ens karrieremuligheder.

Der er blevet udtrykt bekymring for at valget af videnskabelige emner inden for områder som økonomi i højere grad sker under indflydelse af globale end lokale faglige interesser og behov, hvilket betyder at den lokale ansvarlighed ofres på globaliseringens alter.

En erfaren geolog har skrevet at nogle danskere snyder sig selv ved at tro at deres tanker og tekster på engelsk er klare og stringente selvom dette langt fra er tilfældet, dvs. det har konsekvenser for kvaliteten af det videnskabelige arbejde.

Sprogbarrieren er også en paradigmebarriere som en af informanterne udtaler i en undersøgelse Tove Skutnabb-Kangas og jeg gennemførte blandt vores kolleger på RUC (Phillipson & Skutnabb-Kangas, under udg.):

„Jeg opfatter ikke det at skrive på engelsk som problemet. Problemet ligger i den indflydelse den amerikanske forskning har på markedet, dvs. som videnskabelige varer (hvilket ikke er det samme som høj standard hvad angår det teoretiske ni-

veau osv.). Ingen i Skandinavien kan publicere noget uden at diskutere på amerikanske præmisser - eller uden at forholde sig til dem. Men det omvendte gælder ikke."

Man kan roligt sige at selvom der er rigeligt med anekdoter og fornemmelser inden for dette område og meget få hårde data, så er sprogbarrieren høj og har mange faglige forgreninger. Danmark er måske ligefrem i en situation hvor engelsk er ved at blive et nyt latin som en uddannet klasse betjener sig af, mens den brede befolkning har forholdsvis lille kendskab til magtens og indflydelsens sprog (Preisler, under udgivelse), en situation der er alt for velkendt i det postkoloniale Afrika og Asien. En sådan sproglig arbejdsdeling bidrager i meget høj grad til en social lagdeling og modvirker en demokratisk deltagelse i det offentlige liv.

Sammenligningen med latin skal ikke føres for langt ud; jeg ønsker heller ikke at give det indtryk at globalisering og europæisering enten er noget negativt eller kun bevæger sig i én retning. Min pointe er snarere at adgangen til engelsk ikke alene åbner nogle døre, hvilket naturligvis er tilfældet, men at den også lukker nogle døre. De der i Danmark udvikler politikker inden for området bør derfor være optaget af hvordan hierarkiseringen gennem sprog er ved at antage nye former, nationalt og overnationalt, som et resultat af teknologiske og politiske forandringer. Hvis man skal sikre sig at der udvikles nogle sprogpolitikker der tjener alle danskeres interesser, må der sættes gang i en forskning og en politikudvik-

ling, således at forskellige valgmuligheder og scenarier kan blive udarbejdet og diskuteret åbent.

Begrænsninger i den personlige brug af engelsk

Jeg går ud fra at selvom mange danskere holder af at bruge deres engelsk så er forpligtelsen til at skulle udfolde sig på engelsk som andet- eller fremmedsprog i direkte kommunikation meget krævende. At danske politikere uforvarende kommer til at sige ting på engelsk som de ikke havde til hensigt er let at dokumentere.

Når Uffe Ellemann-Jensen f.eks. mod slutningen af Edinburgh-topmødet henviste til det *so-called Edinburgh agreement*, kom han til at antyde at Danmark ikke var bundet af det man netop møjsommeligt var blevet enig om. På engelsk betyder *so-called* oftest at man sætter spørgsmålstegn ved sandhedsværdien af det der refereres til, som i *your so-called friend has let you down*, dvs. ikke en rigtig ven.

Eller når Poul Nyrup Rasmussen på en pressekonference med Salman Rushdie blev spurgt om der var klare beviser på en sammensværgelse mod hans liv, hvortil det ærede medlem svarede at han ikke havde *the ability* til at besvare spørgsmålet. Hvad han formentlig ville sige var at han var ude af stand til at besvare spørgsmålet, dvs. at han af sikkerhedsmæssige grunde var forhindret i at gøre det, i modsætning til at hans åndsevner var utilstrækkelige.

Disse eksempler viser hvor kompleks

og drilsk det engelske sprog er, også for erfarne brugere af det som fremmedsprog. Man kan hævde at engelsk nu tales og bruges på så mange forskellige måder (bemærk titlen på Tom McArthurs nye bog „*The English Languages*“) i så mange variationer i forskellige dele af verden at det pr. definition er et vanskeligt sprog.

De eneste der klart har noget ud af den ufrivillige komik hos officielle danskere der udfolder sig på engelsk er eurokraterne i Bruxelles, som kan samle anekdoter om grinagtige sjofelheder. Jeg ønsker ikke at antyde at danskere er handicappede af at skulle bruge engelsk. Relativt set er danskere bedre til at bruge engelsk som andetsprog / fremmedsprog end de fleste andre grupper. Der er heller ikke nogen tvivl om at det er en fordel at være i stand til at handle på mere end ét sprog - hvilket betyder at det er de ét-sprogede der er problemet, især amerikanerne, briterne og franskmændene. Inden for rammerne af Den Europæiske Union handler det om lige kommunikationsrettigheder, uafhængig af modersmål.

Opfattelsen af engelsk som et verdens- eller et universalsprog er en myte, en fiktion som fejlagtigt antyder at 'alle' taler engelsk. Dem der har interesse i den er dem der har engelsk som modersmål, de multinationale selskaber og de dominerende interesser bag globaliseringen (for en udfoldelse af disse tanker: se Phillipson 1992, især kapitel 9, Phillipson, under udarb., og Phillipson & Skutnabb-Kangas, under udarb.).

Sprogpolitikken i medie-diskursen

Jeg har antydnet at megen sprogpolitik er uklar. Der er lejlighedsvis avisdækning, og nogle forskere har efterlyst en mere proaktiv politik (f.eks. Niels Davidsen-Nielsen & Michael Herslund, 23. marts 1997, i Politiken). Dansk Sprognævn afholdt en konference om det engelske sprogs indflydelse på dansk 21. marts 1998, hvorfra indlægene er ved at blive trykt. Men denne begivenhed synes at have fokuseret mere på sprogformer end bredere sprogpolitiske spørgsmål. Hvis der skal ske et skifte i opfattelsen af hvad der er på spil, må der være to former for mobilisering: Den ene inden for forskningen, hvor metoder inden for sociologi, politologi og menneskeretslovgivning må forbindes med sprogstudier i videste forstand (se f.eks. bidragene i Kontra et al., under udgivelse); den anden inden for offentligheden, hvor akademikere, politikere og pressionsgrupper der arbejder for minoritetsgruppers sprogtrettigheder og truede sprog (hvilket kunne være det danske sprogs situation om nogle få år) må gå sammen, ligesom det er sket i mange dele af verden.

Én ting der så afgjort trænger til at blive gjort er at uddanne journalister og politiske kommentatorer, så de har en bedre baggrund for at tage sproglige emner op.

God mediedækning er nødvendig efterhånden som sprogpolitik i stigende grad bliver taget op til diskussion. Jeg deltog i en konference i oktober 1998 i Holland om „Hvilke sprog skal Europa

have?" Den blev afholdt med støtte fra Europaparlamentet, Den Europæiske Kulturfond og Kulturministeriet i Luxembourg og havde til formål at formulere forslag til en politik på europæisk plan.

Konferencen viste at selv om der arbejdes intenst på forskellige sprogpolitiske delområder (f.eks. EUs og Europarådets forsøg på at styrke fremmedsprogsindlæring, EU-kommissionens anvendelse af teknologi for at effektivisere oversættelsesarbejde, en udvidelse af tolketjenesten i Bruxelles for at dække ansøgerlandenes sprog) foregår der meget lidt planlægning. Det skyldes flere faktorer: Det er et politisk følsomt område; på papiret er alle officielle sprog lige. I mange sammenhænge accepterer man ikke desto mindre at især fransk og engelsk er mere lige end andre; dog er der en uvilje mod at undersøge om man kan gøre noget ved problemet. Der er i Danmark relativt få der forsker på dette felt, i modsætning til mange steder i udlandet. Der er derfor lang vej før der bliver udarbejdet en fælles europæisk sprogpolitik, i lighed med energipolitik eller landbrugspolitik, og i stil med det som eksisterer i visse lande (Australien, Sydafrika, ...). Det giver frit spil til markeds kræfterne og de sprog som får gavn af globaliseringen.

En hel del forskning er blevet udført for at afklare nogle af de sprogpolitiske spørgsmål i EU (Phillipson & Skutnabb-Kangas 1997). Der er undersøgelser både af EU embedsmændenes og europarlamentarikernes holdninger til spørgsmålet om hvorvidt antallet af

arbejdssprog i EU's institutioner bør indskrænkes, og hvilke sprog det i så fald skal være (Schlossmacher 1996, Quell 1997). Disse undersøgelser viser at der er store forskelle i holdningen mellem folk fra de forskellige medlemslande (for eksempel har briterne intet imod at dansk eller græsk forsvinder), og mellem bureaukrater og parlamentarikere (folkevalgte værner mere om retten til at bruge eget sprog).

Måske betyder globaliseringen at vi bare skal afskaffe dansk?

Globaliseringen har stor indvirkning på kommunikationsmæssige, politiske, økonomiske og militære forhold (Barnet & Cavanagh 1994, Pilger 1998). De transnationale trænger sig nu også i stigende grad ind på selve uddannelsesområdet:

„Virksomhederne er også hovedleverandører af undervisningsmaterialer til skoler i USA ... og i Canada ... en generation af unge amerikanere er oplært i at betragte naturen på en måde der falder i tråd med virksomhedernes målsætninger.“ (Mander 1996; 312)

Eliter betjener sig af et begrænset antal af dominerende sprog. Det engelske sprogs 'triumf' bliver ukritisk fejret (se mine anmeldelser af David Crystals seneste bog, Phillipson 1998), men bliver også analyseret på en indsigtfuld måde (Graddol 1997).

I teorien erklærer europæiseringens arkitekter at den kulturelle og sproglige mangfoldighed skal bevares. Men virkeligheden viser noget andet. Den dan-

ske accept af et europæisk sproghierarki - med engelsk i toppen og få fordringer til dansk - betyder at ledende folk i Danmark forventes at blive funktionelt to-sprogede med engelsk føjet til dansk til brug for en række forskellige formål som videnskabelig diskurs, global handel, eksport af 'hjælp' til fremme af globaliseringen uden for Europa, pop-kultur osv. Uden for Danmark bliver sproglig dansk kapital ikke betragtet som et aktiv eller bare en rettighed. Eftersom EU skulle være en union af ligeberettigede stater, betyder accepten af et de facto sprogligt hierarki i EU at man tillægger brugen af engelsk og fransk større betydning - med alle de begrænsninger dette indebærer for dem der bruger disse sprog uden at have dem som modersmål. Det indebærer en accept af ulighed i den måde man behandles på i internationale fora. Er det denne form for europæisk 'integration' vi ønsker at fremme?

Efter min vurdering burde Danmark sætte en række undersøgelser i gang for at afklare i hvilken retning sprogpolitikker udvikler sig nationalt og internationalt, og hvordan danske interesser bedst varetages på kort og langt sigt. Det er et område som karakteriseres af uvidenhed og myter. Der er behov for tættere kontakt mellem forskere, politikere, erhvervslivet og undervisere. Der er behov for folkeoplysning og kampagner. Danskere skal ikke nøjes med at klare sig nogenlunde på dansk og engelsk. Det er afgjort muligt at de allerfleste danskere kan fungere fremragende på både dansk, engelsk og et tredje sprog. Mulighederne er der. Spørgsmålet er hvordan man

kan skabe den politiske vilje for at tilvejebringe det. Det indebærer at man også styrker dansk.

Oversat af Michael Svendsen Pedersen,
LinguaFranca

Litteratur

- Barnet**, Richard J. & John Cavanagh: *Global Dreams: Imperial corporations and the new world order*. New York: Simon & Schuster, 1994.
- Graddol**, David: *The Future of English?* London: The British Council, 1997.
- Kontra**, Miklós, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas & Tibor Várady (eds.): *Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press, - in press.
- Mander**, Jerry: *The rules of corporate behavior*. i: Mander & Goldsmith (eds.) 1996, 309-322.
- Mander**, Jerry & Edward Goldsmith (eds.): *The Case Against the Global Economy and for a Turn Toward the Local*. San Francisco: Sierra Club, 1996.
- McArthur**, Tom: *The English Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Phillipson**, Robert: *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- Phillipson**, Robert: Review of 'English as a global language' by David Crystal: *The European English Messenger*. i: *Newsletter of the European Society for the Study of English*, VII/1, 53-56, 1998.
- Phillipson**, Robert forthcoming: *English as an exclusionary language*, Paper at the conference on 'Discourse and Racism, an issue for critical discourse analysis', Department of Linguistics, University of Vienna, 14-16 May 1998, and to be published in the conference proceedings.
- Phillipson**, Robert & Tove Skutnabb-Kangas: *Lessons for Europe from language policy in Australia*. i: *Language Choices: Conditions, constraints and consequences*, ed. Martin Piltz. Amsterdam: John Benjamins, 115-159, 1997.
- Phillipson**, Robert & Tove Skutnabb-Kangas forthcoming: *Englishization as one dimension of globalization*. i: *AILA Review*, special number on English in the world, ed. by David Graddol & Ulrike Meinhoff.

Pilger, John: Hidden Agendas. London: Viking, 1998.

Preisler, Bent: De sociopsykologiske mekanismer der får engelsk ind i dansk, både ovenfra og nedenfra. Conference paper, to be published by Dansk Sprognævn. - in press.

Quell, Carsten: Language choice in multilingual institutions: A case study at the European Commission with particular reference to the role of English, French and German as working languages. i: *Multilingua* 16/1, s. 57-76, 1997.

Schlossmacher, Michael: Die Amtssprachen in den Organen der Europäischen Gemeinschaft. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.

(Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 25).

Skutnabb-Kangas, Tove & Robert Phillipson (eds.): *Linguistic Human Rights: Overcoming linguistic discrimination*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 1994.

SPROGSAM · Landskursus

KULTURFORMIDLING

Tid: 9. april - 10. april 1999

Sted: Storebæltscenteret i Nyborg

Oplæg ved:

Michael Byram, Tove Heidemann,

Gruppeoplæg ved: Michael Byram, Birthe Hasner, Kirsten Tvillum

Sigfried Matlok, Kurt Rasmussen

Johs. Frandsen og Søren Askegård

Pris for medlemmer: DKK 1.150 (dobbeltværelse); DKK 1.450 (enkeltværelse)

Tillæg for ikke-medlemmer: DKK 300

Tilmelding og yderligere oplysning: Ulla Bai Høllund, Rypevej 8, 8270 Højbjerg

Tlf: 86 27 27 22 · Fax: 87 36 12 17